

भारतात युरोपियनांच्या आगमनाचा क्रम

- भारताचे व्यापारी संबंध प्राचीन काळापासून पश्चिम आशियाई व युरोपीयन देशाशी होते.
- 1453 मध्ये तुर्कानी रोमन साम्राज्याची राजधानी कॉन्स्टंटिनोपल (इस्तंबूल) जिंकून घेतले.
- युरोपियन लोकांचा व्यापारी मार्ग कायमचा बंद झाला (इटालीचा एकाधिकार नष्ट झाला) त्यांनी समुद्री मार्गाचा शोध लावण्याचा प्रयत्न केला.
- समुद्री मार्गाचा शोध लावण्यात आघाडीवर - पोर्तुगील, स्पेन, इटाली, इत्यादी.

समुद्री मार्गाचा शोध लावणारे खलाशी

बार्थोल्यूमो डायस

- इ.स. - जुलै, 1486
- देश - पोर्तुगाल
- मदत करणारा राजा - राजा हेनरी.
- शोध - केप ऑफ गुडहोप / आशेचे भुशिर (द. आफ्रिका)

कोलंबस

- इ.स. 1491 (प्रवासाला सुरुवात)
- पोंहचला - 1492 (अमेरिका पूर्व किनाऱ्यावर)
- देश - इटाली
- मदत करणारा देश - स्पेन
- प्रभाव - मार्कोपोलो
- अमेरिकेत राहणाऱ्या लोकांना रेड इंडियन्स नाव दिले.

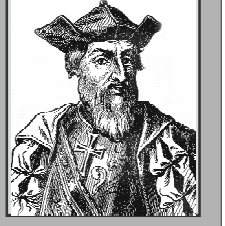
अमेरिगो व्हेसीपुसी

- इ.स. - 1495
- देश - इटाली
- मार्ग - कोलंबसच्या मार्गावर जाऊन त्यांनी स्वतःच्या नावावर अमेरिका असे नाव दिले.

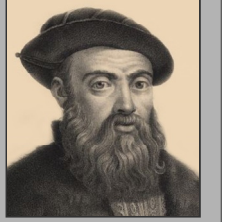
वास्को-द-गामा

- इ.स. - जुलै, 1487
- देश - पोर्तुगाल
- मदत करणारा राजा - राजा इमॅनुअल
- मार्ग - केपगुडहोपला वळसा घालून
- शोध - भारत (पश्चिम किनारा)(कालीकत बंदर)
- मदत - अब्दुल मनीक ■ जहाजे - 3
- प्रवासी - 160 (20 लोकांचा प्रवासातच मृत्यू)

फर्डिनांड मॅगेलन

- इ.स. - 1519
- देश - पोर्तुगाल
- उद्देश - संपूर्ण पृथ्वीची प्रदक्षिणा करणे.
- मृत्यू - प्रदक्षिणा पूर्ण होण्याच्या आत फिलिपाईन्स (सेबू प्रांतात) सागरी चकमकीत मारला गेला, सहकाऱ्यांनी प्रदक्षिणा पूर्ण केली.

भारतात युरोपियनांच्या आगमनाचा क्रम

युरोपियन	आगमन	कंपनीची स्थापना	निर्गमण
पोर्तुगीज	1498	1503	1961
डच	1598	1602	1795
इंग्रज	1599	1600	1947
फ्रेंच	1664	1664	1955

युरोपियनांचा पडाव :-

- डचानी आपले लक्ष आग्नेय आशियात केंद्रीत केले होते. (मलेशिया, जावा, सुमात्रा, इंडोनेशिया)
- या बेटावरून पोर्तुगीजांची हकालपट्टी केली.
- मसाल्याचा व्यापार या प्रदेशात केला.
- 1623 मध्ये इंग्रजांचा आग्नेय आशियात पराभव केला.
- 1658 पोर्तुगीजाकडून श्रीलंका जिंकून घेतले.
- इंग्रज व डच यांच्या स्पर्धेत ब्रिटीशांनी 1759 मध्ये बंगालमध्ये बेदराई येथे डचांचा पराभव केला.

डचांचे योगदान :-

- मसाल्याचे पदार्थ, कापड, नीळ, रेशीम, अफू इत्यादीचा व्यापार केला.
- डच हे भारताशी मुक्त व्यापार करणारे पहिले युरोपियन होते.
- पश्चिम आशियाई देशातही त्यांनी आपले वर्चस्व निर्माण केले होते.
- डचांनी पुलिकतमध्ये पैगोडा नावाचे सुवर्ण सिक्के तयार केले.
- 1795 मध्ये डचांने भारत सोडला.
- भारतातून बाहेर जाणारे पहिले युरोपियन डच होते.

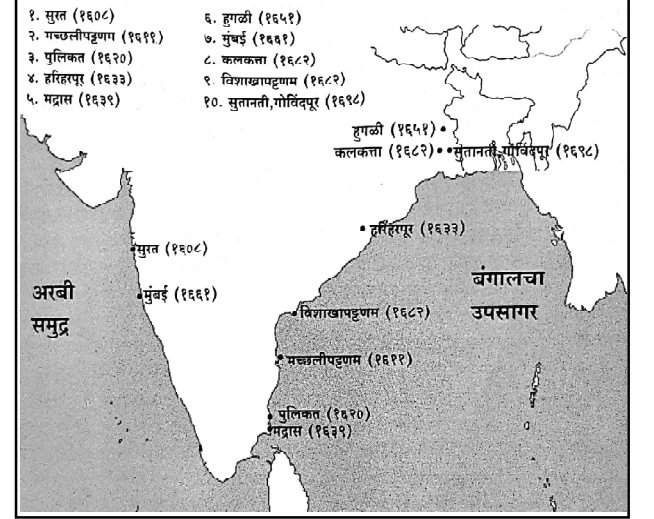
इंग्रज/ब्रिटिश

- 1600 ते 1857 - ईस्ट इंडिया कंपनी
- 1858 ते 1947 - पार्लमेंट
- 1599 मध्ये इंग्लंडचा साहसी व्यापारी जॉन मिल्डेन हॉल हा जमीन मार्गे भारतात आला. पुढील 7 वर्षे भारतात वास्तव्य.
- 31 डिसेंबर, 1600 EIC ची स्थापना, राणी एलिझाबेथ यांनी 15 वर्षांसाठी व्यापाराची मक्तेदारी दिली.
- संस्थापक** - जॉन वॉट्स & जॉन व्हाईट
- ब्रिदवाक्य** - राजा व संसदेच्या आज्ञेने
- 1609 मध्ये राजा जेम्स यांनी कंपनीला कायमस्वरूपी व्यापाराची सनद दिली.
- 1608 मध्ये EIC ने भारतात पहिली वसाहत सुरत येथे स्थापन केली.
- 1608-09 मध्ये कॅप्टन हॉकीन्स मुघल बादशहा जहांगीरच्या दरबारात गेला पण पोर्तुगीजांच्या वर्चस्वामुळे व्यापाराची संमती मिळाली नाही.
- 1612 मध्ये पोर्तुगीजांचा इंग्रजांनी (कॅप्टन बेस्ट) स्वाली या ठिकाणी पराभव केला.
- 1615 मध्ये मुघल बादशहा जहांगीरच्या दरबारात सर थॉमस रो गेले

1618 पर्यंत थांबून वेगवेगळ्या प्रदेशात व्यापार करण्याची संमती मिळवली.

इंग्रजांच्या वसाहती - पूर्व किनारा - मछलीपट्टनम्, पुलिकत, मद्रास, विशाखापट्टनम, हरिहरपूर, हुगळी, कलकत्ता. ■ पश्चिम किनारा-सुरत, मुंबई

भारतातील इंग्रजांच्या वसाहती

योगदान व कंपनीचा वाढता प्रभाव -

- 1639** - मध्ये फ्रान्सीसडे यांनी विजयनगरच्या साम्राज्याच्या प्रतिनिधीकडून मद्रासमध्ये सवलती प्राप्त केल्या व सेंट फोर्ट जॉर्ज किल्ला वसवला.
- 1651** - मध्ये ब्राह्मणमैत्रेया नेतृत्वाखाली हुगळी येथे पहिली वखार स्थापन केली. याचवर्षी बंगालचा किनारा वार्षिक 3000 रु. भाडेपट्टीवर शहासुजा याच्याकडून घेतला. (डॉ. बाऊटन)
- 1668** - मध्ये EIC कंपनीने मुंबई बेट प्रतिवर्ष 10 रु. पौंड भाडेपट्टीवर घेतले. (1687 पर्यंत सुरतपेक्षा मुंबईला इंग्रजांनी श्रेष्ठ बनवले.)
- 1686** - औरंगजेबाकडून पराभूत (हुगळी) - 1.50 लाख रु. नुकसान भरपाई देऊन पुन्हा व्यापारी सवलती मिळवल्या.
- 1691** - इंग्रजांना जकात करातून मुक्ती (इब्राहीम खान - शाहिस्तेखानाचा मुलगा)
- 1696** - बरहानचा (बिहार) जमीनदार शोभसिंग याच्याकडून तटबंदीची परवानगी.
- 1698** - शोभसिंग यांच्याकडून सातानुती, कालीकता, गोविंदपूर या तीन गावाची 1200 रु. जमीनदारी.
- 1700** - कलकत्ता शहराची निर्मिती तटबंदीचा किल्ला 'फोर्ट विल्यम' बांधला.
- 1717** - मुघल बादशहा फरखुसियार याने कंपनीला मिळालेले विशेषाधिकार कायम करून तेच अधिकार दख्खन व गुजरातसाठी लागू केले.

ब्रिटिशांच्या इतर व्यापारी कंपन्या :-

- **1635** - मध्ये विल्यम कोर्टन यांच्या नेतृत्वाखाली कंपनी स्थापन केली होती, तिला पूर्वेकडे व्यापार करण्याचा परवाना दिला होता.
- **1694** - सर्व ब्रिटिशांना पूर्वेकडे व्यापाराचा अधिकार दिला होता.
- **1698** - इंग्लिश कंपनी ऑफ मर्चंट्स.
- **1708** - मध्ये दोन्ही कंपनी विलीन करण्यात आल्या व 'युनायटेड कंपनी ऑफ मर्चंट्स ऑफ इंग्लंड ट्रेडिंग टू ईस्ट इंडिया' हे नाव दिले ती 1858 पर्यंत होती.

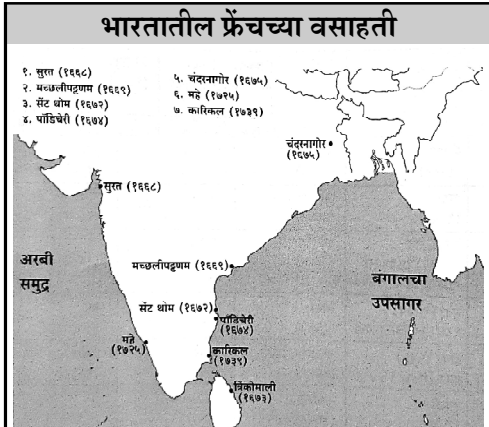
फ्रेंच

- **1664** - कोलबर्ट याच्या पुढाकारातून FEIC ची स्थापना झाली.
- **उद्दिष्टे** -
 - 1) मादागास्कर बेटावर वसाहत निर्माण करणे.
 - 2) भारताशी व्यापार करणे.
- **पहिली वसाहत** - सुरत (1668) - फ्रॅकॉईस केरॉन
- **दुसरी वसाहत** - मछलीपट्टनम (1669) - माराकारा (गोवळ कोंड्याच्या सुलतानची परवानगी)
- **पहिला गव्हर्नर** - फ्रान्सीस मार्टीन
- **पॉंडेचेरीचा गव्हर्नर** - जोसेफ डुप्ले.

फ्रेंचानी पॉंडेचेरी येथे आपली सत्ता 26 डिसेंबर 1816 रोजी स्थापित केली. जी 31 ऑक्टोबर 1954 पर्यंत चालली.

फ्रेंचाच्या वसाहती -

- पूर्व किनारा - कारिकल - T.N. (पॉंडेचेरी), यानम A.P. (पॉंडेचेरी), सेंट थोमे, मछलीपट्टनम.
- पश्चिम किनारा - सुरत, माहे - केरळ (पॉंडेचेरी)
- भारतात इतर ठिकाणच्या वसाहती - चंद्रनगर, चंदीगड (पहिले नियोजित शहर - लीकार्बुजियर)

- इंग्रज-फ्रेंच सप्तवार्षिक युद्ध वाद, USA वसाहतवाद.
- भारतात तीन युद्ध - 1760 वाँदीवाँशची लढाई - इंग्रजाकडून फ्रेंच पराभूत.
- फ्रेंच्यानी भारतात शस्त्र, कापड, नीळ, मसाल्याच्या पदार्थांचा व्यापार केला.
- म्हैसूर (हैदर, टिपू), शिंदे, होळकर, रणजितसिंग, निजाम या संस्थानिकांशी त्यांचे चांगले संबंध होते
- **1949** - चंद्रनगर सार्वमत भारतात विलीन
- **1955** - पॉंडेचेरी - भारतातून निर्गमन

अपयशाची कारणे -

- फ्रेंच ईस्ट इंडिया कंपनी पुर्णतः फ्रेंच सरकारवर अवलंबून होती.
- खाजगी कंपनी नव्हती.
- भ्रष्टाचार, अकार्यक्षमता, अस्थैर्य ही फ्रेंच्याच्या राजेशाहीचे वैशिष्ट्ये होती.
- मनुष्यबळ अपुरे, सागरी सामर्थ्य इंग्रजापेक्षा कमी होते.